

ИЗВЕСТИЯ
НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ
ВАРНА

38–39 (53–54) 2002–2003

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL DE
VARNA

Варна 2005

БРОНЗОВА МАТРИЦА ОТ НОВЕ

Иван Василчин

Античният град Нове е разположен на високия дунавски бряг в местността Стъклен, на 3 км източно от Свищов. Често след оттеглянето на високите пролетни води на р. Дунав на някои места по брега се образуват свлачища. При такова свлачище на около 200–300 м западно от крепостната стена на Нове сред строителна и битова керамика е намерена бронзовата матрица, която е предмет на настоящата работа¹. Матрицата е изработена от бронз, има приблизително трапецовидна форма и следните размери: долната основа – 12,7 см, горната – 12,2 см, височина 11,2 см и дебелина при горната основа 0,7 см, а при долната – 0,9 см (Обр. 1).

Върху фигуралното поле в две едикули са представени боговете Хадес (лат. Плутон) и Персефона (лат. Прозерпина). Колоните, фланкиращи едикулите, в долната си част са гладки, а в горната – имат вертикални канелюри. Базите и капителите са профилирани. Фронтоните са оформени от събиращи се две по две коси резки, групирани в пластични ленти. В двете им страни има акротери, а над средната колона и на върха на фронтоните – палмети. В полето над едикулите са оформени три релефни осемлистни розети. Фигуралното поле на лявата едикула е заето от изображение на Хадес, прав, насреща. Левият му крак е изнесен напред, а тежестта на тялото пада

върху десния. Във вдигнатата си лява ръка богът държи изправен скиптър с извити канелюри, завършващ отгоре с топче. С дясната, протегната напред, подава на триглавото куче (Цербер), изобразено ниско долу от дясната му страна, не съвсем ясен предмет, наподобяващ кози или овчи крак. От лявата страна на Хадес, долу, пред изправения скип-

Обр. 1

тър, има херма. Богът е облечен с късоръкавен хитон, а химатионът се спуска от лявото му рамо като обвива долната част на тялото. Другият му край на едри гънки се спуска край лявата страна на тялото. Хадес е изобразен като възрастен мъж с дълга, разделена над високото чело коса, която се спуска на едри кичури от двете страни на издълженото лице. Брадата и мустаците са предадени сумарно. Носът е правилен, а очите и устата са очертани с плитки връзвания.

В релефното поле на дясната едикула е изобразена Персефона права, насрепца, като тежестта на тялото пада на десния крак. В лявата ръка държи изправен жезъл, като този на Хадес, а в дясната – два кръгли плода (нарове) над панер, пълен с подобни плодове. Облечена е в дълъг двойно препасан късоръкавен хитон, а химатионът, праметнат на раменете, се спуска от двете страни на тялото. Косата над челото е разделена и на едри кичури се спуска от двете страни на заобленото лице. Очите, носът и устата са оформени както при Хадес.

В триъгълния фронтон над Хадес е изобразен Цербер, а в другия – панер с плодове.

Композицията, представена на този интересен паметник от Нове, безспорно е заимствана изцяло от иконографския репертоар на оброчните релефи. Оформлението на матрицата като едикули напомня вътрешността на храм. Фигурите на божествата са предадени така, както обичайно са изобразявани Зевс и Хера други релефни паметници. Мрачният и таинствен бог на подземния свят Хадес рядко е представян върху релефни паметници. Когато е изобразяван, той е предаден с чертите и осанката на Зевс, както и на нашия паметник. Представените до него фигури са категоричните и точни допълнения, които напълно изясняват същността на изобразеното божество. Триглавият Цербер и хермата (статуя на Хермес-психопомпос, съпровождащ душите на покойните до подземния свят), са в непосредствена връзка само с Хадес. Неговата съпруга Персефона държи в ръцете си нарове – плодовете, от които похителят ѝ Хадес я подтикнал да вкуси няколко зърна (символ на неразривността на брака).

Правят впечатление някои стилови особености на изображенията: позата и съразмерното моделиране на фигурите, правилно оформените гънки на одеянията и допълнителните атрибути. Те показват, че това е творба на добър майстор. Релефните части са обработвани чрез заглаждане на металната повърхност, следи от полиране. Но някои детайли са оформени обобщено. Фигурите на Цербер, хермата и панерът с плодовете са предадени сумарно. Левият акротер опира съвсем до ръба на плочката. Страничните ръбове на матрицата са неравни, а ъглите са заоблени неравномерно. По повърхността на места има дребни шупли.

Колони, аналогични на тези от нашата матрица, са изобразени на бронзова вотивна плочка от с. Кръвеник, Габровско² и на глинени калъпи за изливане на оброчни плочки от Монтана³ и от Херсонес⁴.

В иконографско отношение нашият паметник намира близост с матрицата от Абритус⁵, на която са изобразени олимпийските божества Зевс и Хера.

В Нове са почитани редица божества от гръцкия и римския пантеон: Юпитер, Хера, Херкулес, Дионис, Меркурий, Хеката и др. Много паметници са посветени и на източните – Изида, Сарапис, Долихен, Кибела и др.⁶ Но до този момент не са известни релефни или епиграфски паметници, посветени на Хадес или Персефона. Разгледаната тук матрица е първият намерен в района на този античния град релефен паметник, посветен на владетелите на подземното царство. От Нове произхожда още една бронзова матрица, но с релефно изображение на пантера⁷.

Относно предназначението на тези паметници вече е изказано мнение, че те не са вотивни плочки, а представляват матрици за изчукване на релефни изображения върху метално фолио⁸. Според П. Горбанов изчуканите релефни емблеми са носени от жреците на съответното божество по време на култови действия⁹.

Въз основа на близките релефни паметници и на някои стилови белези датировката на матрицата от Нове се отнася към II – началото на III век сл. Хр.

БЕЛЕЖКИ

¹ Матрицата е от частна колекция. Сърдечно благодаря на притежателя ѝ за предоставената ми възможност да я публикувам.

² **А. Милчев, Н. Ковачев.** Необнародвани паметници от Севлиево. – Археология, IX, 2, 1967, с. 43, Обр. 4.

³ **И. Велков.** Принос към историята на религията на Мизия. – ИБАИ, XIV, 1940/42, с. 184, Обр. 248.

⁴ **М. І. Золотарьов, М. Ю. Трейстер.** Форми для відливки римських дзеркал із Херсонеса. – Археологія, 35, 2, 1993, 2, с. 124–125.

⁵ **G. Kazarov.** Neue Denkmäler zur Religionsgeschichte Thrakiens. – AA, 37, 1922, p. 189.

⁶ **Я. Тодоров.** Паганизъмът в Долна Мизия в първите три века след Христа. София, 1928, № 10, 39, 62, 190, 203, 450, 588; **Д. Митова–Джонова.** Светилище на Дионис край Свищов. – Археология, III, 2, 1961, с. 21 сл.; **В. Найденова.** Култовете в Нове (Долна Мизия) I – III в. – В: България 1300. Институции и държавна традиция, т. II. София, 1982, с. 109 сл.

⁷ **V. Vasilev.** Bronzene Matrizen aus Mösien und Thrakien. – ИАИ, XXXVII, 1987, S. 181, Abb. 24.

⁸ V. Vasilev. Op. cit., p. 177.

⁹ **П. Горбанов.** Дионисови култови сдружения, ритуали и жреци в Тракия (I – III век). – В: България 1300. Институции и държавна традиция. т. II. София, 1982, с. 122.

A BRONZE MATRIX FROM NOVAE

Ivan Vasilchin

(Resumé)

The subject of the present publication is a bronze matrix found after a landslide of the Danube bank, situated 200-300 m west from the fortifying walls of the antique town of Novae.

The artifact is distinguished by its roughly trapezoid shape and slightly rounded angles. On the figural field in a pair of aediculae standing opposite each other in an upright posture are depicted Hades (Pluto) and Persephone (Proserpina) – guardians of the subterranean kingdom haunted by the shadows of the dead. Both sides of Hades are flanked by the three-headed hound of hell Cerberus and a herm. In her right hand Persephone is holding a bunch of fruit hanging over a wicker-basket full of pomegranates.

Up to now we've become familiar with plenty of relief and epigraphic monuments of deities from the Greek and Roman pantheons discovered on location of Novae and its whereabouts. Despite this fact the presently published matrix appears to be the first one bearing the images of Hades and Persephone found so far.

With respect to iconography the matrix displays a close resemblance to the matrix from Abritus with images acknowledged to be those of the supreme deities Zeus and Hera, however, depicted in a manner fairly close to the portrayal of Hades and Persephone.

On the grounds of its stylistic peculiarities and its similarity to the matrix from Abritus the above-discussed monument could be referred to 2nd – the beginning of 3rd c. A. D.